

УДК 657.6:004.9

Б. В. Кудрицький

канд. екон. наук,
старший викладач кафедри аудиту
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДЕКІЛЬКА СЛІВ ПРО КОМП'ЮТЕРНИЙ АУДИТ

Актуальность темы определяется недостаточной изученностью вопроса, сущности компьютерного аудита, отсутствием четкого определения самого понятия, и особенностей подхода к его проведению. В связи с этим в данной статье сделана попытка рассмотреть сущность компьютерного аудита, как наиболее современного подхода к проведению аудиторских проверок.

This subject is urgent, because essence of computer audit is not learned enough, definition of computer audit conception is absent. So, in this article author has attempted to consider peculiarities of computer audit like the most modern approach to conduct auditor control.

Ключові слова: *аудит, фінансова звітність, комп'ютерний аудит, інформаційні системи, інформаційні технології.*

Історія розвитку аудиту налічує вже не одну сотню років, і як будь-який інший вид діяльності, аудит еволюціонував, розширювався перелік видів аудиту і аудиторських послуг, вдосконалювались методи, змінювались підходи.

Зростання суспільного значення аудиторської діяльності визначило вимоги з боку користувачів аудиторського висновку до якості перевірок та надійності результатів аудиту. Разом з тим необхідність участі у конкурентній боротьбі на ринку аудиторських послуг, зумовила потребу в підвищенні ефективності перевірок, зменшення часу, а відповідно і вартості аудиту. Пошук підходів здатних забезпечити зниження витрат часу на проведення перевірки з одночасним збереженням достатнього рівня їх надійності визначив логіку еволюції теорії і практики аудиту фінансової звітності.

Новим етапом у розвитку підходів до організації та проведення аудиту стало поширення новітніх інформаційних технологій. Так, у 90-их роках ХХ ст. із поглибленням автоматизації управлінських процесів на підприємствах, поширенням облікових інформаційних систем відбулися зміни у процедурах і способах ініціювання господарських операцій, організації їх обліку, обробки та відображення у звітності. Електронні записи інформаційної системи обліку замінили собою паперові документи, що зумовило внесення відповідних змін у способи організації внутрішнього контролю, а на зміну традиційним формам обліку прийшла комп'ютерна.

Із впровадженням автоматизованих інформаційних технологій в діяльність аудиторів відбувається проникнення понять та термінів, притаманних інформатиці. Поширення автоматизованих інформаційних технологій на облікові процеси та зміна об'єкту перевірки визначили появу терміну «аудит в середовищі комп'ютерних інформаційних систем (КІС)». Під цим розуміється проведення аудиту за умови застосування підприємством, що перевіряється, комп'ютерів будь-якого типу або розміру для обробки фінансової інформації, значущої (суттєвої) для аудиторської перевірки, незалежно від того, використовується цей комп'ютер безпосередньо самим підприємством чи третьою стороною [1].

У кінці ХХ ст. серед західних аудиторів поширюється лозунг «Усім аудиторам одного разу доведеться стати комп'ютерними аудиторами» [2, с. 5].

Зниження вартості комп'ютерної техніки, її доступність та широкі функціональні можливості зумовили застосування різного роду автоматизованих технологій в процесі аудиторської перевірки. Від початку інформаційні технології застосовувались для оформлення робочої аудиторської документації, автоматизації аналітичних процедур, роботи з базами даних, автоматизації статистичних розрахунків. Таке застосування інформаційних технологій набуло назви «автоматизований аудит» або «аудит з використанням інформаційних технологій».

Застосування комп'ютерних технологій, як основного інструменту аудитора, вирішальна роль автоматизованих інформаційних технологій, в процесі ведення обліку, а отже і в процесах організації та проведення аудиторської перевірки визначили появу на початку ХХІ ст. такого нового поняття як «комп'ютерний аудит», дослідження суті і змісту якого ще потребує свого наукового визначення.

Вагомий внесок в розвиток теорії і практики аудиту в умовах поширення інформаційних технологій внесли праці В. І. Подольського, Н. С. Щербакової, В. Л. Комісарова та С. В. Івахненкова, які фактично першими на теренах СНД присвятили увагу комплексному дослідженню питань сутності, методичних і організаційних аспектів такого нового поняття і явища, як комп'ютерний аудит.

Вагомість дослідження даного питання підкреслюється зокрема і тим, що сьогодні існує певне неприйняття терміну «комп'ютерний аудит» серед науковців та практиків. Спробуємо розглянути підходи до визначення його суті, наведені в наукових працях та інших джерелах інформації.

Аналіз визначення терміну комп'ютерний аудит в практичній діяльності (наприклад [2, 3]) свідчить про те, що досить поширеним сьогодні залишається його вживання як назви спеціального виду послуг, які передбачають виявлення ризиків, притаманних функціонуванню і надійності автоматизованого ІС. Таке вживання терміну, поширене переважно в сфері компаній і фахівців, які займаються інформаційними технологіями, тобто поза галуззю аудиторської діяльності.

Дещо більш загально розуміють комп'ютерний аудит в Міністерстві фінансів Російської Федерації (РФ), яким затверджено атестаційну програму спецкурсу для підвищення кваліфікації аудиторів, що має назву «комп'ютерний аудит». Аналіз змісту і положень цієї програми дозволяє зробити висновок, що під комп'ютерним аудитом розуміється проведення аудиторських перевірок в умовах комп'ютерної обробки даних, а також застосування персональних комп'ютерів при проведенні аудиту [4].

У праці В. І. Подольського із співавторами, визначено, що «комп'ютерний аудит» означає використання комп'ютерів і сучасних інформаційних технологій для організації аудиторської діяльності, включаючи аудиторські перевірки фінансової звітності і підготовку аудиторського висновку та надання супутніх послуг [5, с. 12]. Таким чином, дане визначення зосереджує увагу на організаційних аспектах проведення аудиту — застосування інформаційних технологій лише як інструментарію аудитора.

Наведений підхід до визначення змісту досліджуваного поняття є загальноприйнятим, проте зустрічається і дещо інший підхід до його визначення.

Так, за [6] під комп'ютерним аудитом розуміється перевірка а) стану загроз та відповідних ризиків, пов'язаних із застосуванням комп'ютерних технологій б) достовірності звітності.

Таким чином, можна зробити висновок що комп'ютерний аудит означає: 1. застосування комп'ютерних технологій, як методу і інструменту аудитора в процесі перевірки; 2. проведення перевірки інформації сформованої в середовищі КІС клієнта, на базі оцінки надійності та ризиків притаманних такому середовищу.

Тож, під комп'ютерним аудитом слід розуміти застосування комп'ютерних технологій і методів в процесі аудиту фінансової інформації, сформованої в середовищі КІС, висновок щодо достовірності якої базується на оцінці надійності функціонування автоматизованої інформаційної системи клієнта.

Адекватність такого визначення підтверджується тим, що новітні досягнення в сфері інформаційних технологій докорінно змінили середовище, в якому проводиться перевірка. Формою організації бухгалтерського обліку стала комп'ютерна, що відповідно змінило методичні прийоми — відтак, комп'ютерні інформаційні технології стають інструментом аудитора і одночасно об'єктом його дослідження.

Комп'ютеризація обліку призвела до того, що в умовах використання автоматизованих алгоритмів обробки інформації, а ні бухгалтер, а ні аудитор не мають чіткого розуміння суті і характеру функціонування цих алгоритмів маючи лише вхідну інформацію та узагальнений результат її обробки. Як наслідок, формування висновку щодо достовірності інформації, сформованої в КІС клієнта вимагає збору доказів та оцінки надійності функціонування автоматизованої системи обліку та базування аудиторського висновку на такій оцінці. Тепер аудитор мусить розширити свою увагу понад систему обліку і внутрішнього контролю, зосередившись на методичному, інформаційному програмному та технічному забезпеченні комп'ютерної інформаційної системи клієнта. Так, формування аудиторського висновку щодо достовірності фінансової інформації, сформованої в КІС клієнта, та інформації про надійність функціонування такого середовища, вимагає вирішення наступних завдань табл. 1.

При цьому, тестування алгоритмів та файлів інформаційної бази клієнта вимагає застосування спеціальних комп'ютеризованих методів перевірки. Комп'ютер стає необхідним інструментом роботи аудитора при проведенні перевірки в КІС.

Це вимагає перегляду вимог до компетенції аудитора, залучення до проведення перевірок фахівців з питань ІС і технологій.

Домінування комп'ютерних технологій визначає такі особливості комп'ютерного аудиту:

1. об'єкт аудиторської перевірки розширюється, включаючи в нього елементи, автоматизованої ІС клієнта (забезпечуючу та функціональну підсистеми), що визначають надійність функціонування та якість інформації що формується в КІС;

2. завдання аудиту змінюється, включаючи дослідження надійності та ефективності функціонування ІС клієнта;

3. процес перевірки в розвиненому середовищі комп'ютерної обробки даних неможливий без дослідження надійності функціонування автоматизованої інформаційної системи клієнта;

ЗАВДАННЯ АУДИТОРА ПРИ ПРОВЕДЕННІ КОМП'ЮТЕРНОГО АУДИТУ В КІС КЛІЄНТА

Елемент інформаційної системи	Завдання аудиту
<p><i>Методично-організаційне забезпечення.</i></p> <p>включає заходи, спрямовані на формування політики з інформаційної безпеки, надійного функціонування та ефективного управління КІС, сукупність інструктивних документів, що визначають розподіл функціональних обов'язків, повноваження та взаємодію користувачів такої інформаційної системи, як з технічними та програмними засобами, так і між собою у середовищі КІС, та забезпечує функціонування всіх елементів підсистеми, як єдиного цілого.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● вивчення та аналіз затверджених на підприємстві нормативно-правових документів, які визначають політику безпеки, порядок взаємодії користувачів з КІС клієнта, оцінювання ефективності політики адміністрації підприємства щодо організації та підтримання належного функціонування КІС клієнта; ● вивчення методичних та інструктивних документів щодо оцінювання ефективності організаційної структури інформаційного центру чи іншого підрозділу, відповідності його структури складовості КІС та здатності такого підрозділу забезпечувати безперерйне та надійне функціонування КІС клієнта; ● тестування та бесіди з працівниками з метою визначення обґрунтованості та достатності кваліфікаційних вимог, які висуваються до системних адміністраторів, операторів та інших користувачів КІС, та відповідності кваліфікації персоналу визначеним вимогам; ● дослідження посадових інструкцій та інших внутрішніх документів, що дає змогу визначити відповідність розподілу функціональних обов'язків між працівниками окремих структурних підрозділів та відповідальними особами, на яких покладається забезпечення належного рівня захисту комп'ютерного інформаційного середовища; ● дослідження структури підрозділу внутрішнього контролю підприємства з метою визначити його здатність належно контролювати безпеку та надійність функціонування КІС клієнта; ● бесіди з користувачами КІС клієнта, огляд робочих місць та існуючого програмного забезпечення, з метою оцінки ефективності адміністрування та санкціонування доступу до КІС через визначення паролів та рівнів доступу для користувачів, своєчасність їх зміни для звільнених працівників тощо; ● спілкування з користувачами дає змогу оцінити ступінь забезпечення працівників інструкціями щодо роботи з програмним забезпеченням, регулярність заходів з підготовки та перепідготовки персоналу.

Елемент інформаційної системи	Завдання аудиту
<p><i>Інформаційне забезпечення (ІЗ)</i></p> <p>являє собою сукупність інформаційних ресурсів підприємства, порядок їх розміщення, зберігання та використання. У структурі інформаційного забезпечення сучасних КІС виділяють систему класифікації та кодування інформації, сукупність методичних та інструктивних документів, внутрішньомашинну та позамашинну інформаційну базу</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● установленний порядок руху паперових носіїв первинної інформації забезпечує повноту та своєчасність її обробки в середовищі КІС клієнта; ● існуючий на підприємстві порядок зберігання машинної інформаційної бази виключає можливість несанкціонованого доступу до даних, їх зміни чи доповнення сторонніми особами; ● формування машинної інформаційної бази здійснюється паралельно із формуванням позамашинної бази, що забезпечує обґрунтованість записів, можливість їх перевірки та відновлення; ● формування резервних копій машинної інформаційної бази КІС здійснюється з необхідною ретулярністю, але не рідше, ніж в кінці кожного звітного періоду; ● існує необхідне та достатнє інструктивне й методичне забезпечення користувачів щодо порядку формування машинної інформаційної бази, порядку класифікації операцій та подій, що відображаються в КІС клієнта; ● заходи контролю забезпечують неможливість внесення несанкціонованих виправлень у дані попередніх періодів; ● заходи контролю забезпечують своєчасність і повноту формування паперових носіїв інформації: первинних документів, реєстрів обліку, звітних форм тощо. ● існуюча на підприємстві система класифікації та кодування облікової інформації відповідає вимогам програмного забезпечення та можливостям обробки в середовищі КІС клієнта.
<p><i>Програми (ПЗ) та математичне забезпечення.</i></p> <p>Програме забезпечення являє собою сукупність системного та спеціальних програмних рішень, засобів, необхідних для розв'язання прикладних завдань та досягнення мети функціонування КІС.</p> <p>Математичне забезпечення безпосередньо пов'язане з програмним та являє собою сукупність математичних методів, моделей та алгоритмів обробки інформації, що лежать в основі програмного забезпечення та забезпечують розв'язання прикладних завдань у середовищі КІС.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● усе встановлене програмне забезпечення санкціоноване, має ліцензійний характер, не містить зловмих та шпигунських програм, здатних негативно вплинути на цілісність інформаційної бази; ● настроєння і зміна параметрів програмного та математичного забезпечення КІС здійснюється виключно спеціалістами, що мають відповідний рівень підготовки, з дозволу (а за необхідності і під контролем) працівників відділу внутрішнього контролю; ● внесення змін в алгоритми програмного забезпечення клієнта санкціоновано, вони мають належне правове оформлення та відповідну технічну й інструктивну документацію, виключається можливість несанкціонованого внесення змін працівниками персоналу клієнта в алгоритми програмного забезпечення КІС; ● користувачі мають належну компетенцію у використанні прикладних програм і забезпечені інструктивними матеріалами та підтримкою з боку інформаційного центру підприємства.

4. проведення перевірки в КІС клієнта вимагає активного застосування комп'ютеризованих методів аудиту;

5. поширення інформаційних технологій аудиту призводить до повної або часткової автоматизації роботи аудиторів.

Всі ці особливості дозволяють говорити про більш вузьке значення терміну «комп'ютерний аудит», як окремого підходу до проведення аудиту фінансової звітності, поряд із ризико-орієнтованим, системно-орієнтованим та підтверджувальним, як показано у табл. 2.

Таблиця 2

РОЗВИТОК ПІДХОДІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ АУДИТУ

Період	Підхід	Об'єкт перевірки включає в себе	Особливості
Від початку до 60-х років ХХ ст	Підтверджувальний	Первинні документи і реєстри обліку	Аудит зводиться до суцільного застосування процедур перевірки на суттєвість та підтвердження фактів відображених в звітності клієнта
Кінець 1960х-1970х	Системно — орієнтований	Система обліку і внутрішнього контролю	Тести системи обліку і внутрішнього виступають основою для організації перевірки
з початку 1980-х до кінця 1990-х рр.	Ризико-орієнтований	Зовнішнє і внутрішнє бізнес середовище, системи обліку і внутрішнього контролю	з метою виявлення зон підвищеного ризику, які потребують ретельної уваги аудитор не лише оцінює ефективність системи внутрішнього контролю, а й досліджує особливості бізнесу клієнта, вивчає вплив зовнішніх і внутрішніх факторів. Оцінка ризику на рівні звітності в цілому та за окремими рахунками стає основою для планування та проведення аудиту
Початок ХХІст	Комп'ютерний аудит	Забезпечуючу і функціональну підсистему КІС	Новітні досягнення в сфері інформаційних технологій докорінно змінили середовище в якому проводиться перевірка. Формою організації бухгалтерського обліку стає комп'ютерна. Відповідно змінюються методичні прийоми — комп'ютерні інформаційні технології стають інструментом аудитора. Змінюється підхід до проведення аудиту, який відтепер передбачає окрім дослідження системи внутрішнього контролю, дослідження надійності функціонування елементів і підсистем автоматизованої інформаційної системи обліку

Таким чином, узагальнюючи сказане зауважимо, що під комп'ютерним аудитом сьогодні слід розуміти найвищий рівень автоматизації діяльності аудиторів, який характеризується а) застосуванням новітніх інформаційних технологій, як основного інструменту в процесі підготовки та проведення перевірки в КІС клієнта; б) підходу до проведення перевірки, який передбачає оцінку надійності середовища КІС, як основи для формування висновку, щодо достовірності фінансової звітності.

Література

1. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2006 р. / Пер. з англ. мови О. В. Селезньов та ін. — К.: ТОВ «ІМАЦ АУ «СТАТУС», 2006. — 1152 с.
2. *Івахненко С. В.* Комп'ютерний аудит: контрольні методики і технології. — К.: Знання, 2005. — 286 с.
3. Грани Высоких технологий — <http://nichiren.narod.ru/Text/Verges/Verges/V69.htm>
4. *Янчуков Ю., Алехна А.* Достоверность отчетности. Автоматизировать процесс проверки // Банковское дело в Москве –1998. –N5(41) – <http://www.bdm.ru/arhiv/1998/05/46-48.html>
5. *Подольский В. И., Щербакова Н. С., Комиссаров В. Л.* Компьютерный аудит: Практи. пособие / Под ред. проф. В. И. Подольского. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. — 128 с.
6. Программа спецкурса повышения квалификации для аттестованных аудиторов в области общего аудита «Компьютерный аудит» — <http://www.pravoteka.ru/pst/94/46610.html>
7. *Романов А. Н., Одинцов Б. Е.* Автоматизация аудита. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 1999. — 336 с.

Стаття надійшла до редакції 15.05.09.